

Josef Králík

ZAGORODNIJ, Ivan M.: Stavka Gitlera „VERVOLF“ v prostranstve i vremeni

Vinnica: OOO „Konsol“, 2005. 256 s. a pril. ISBN 966-8086-31-7 (rusky)

Po rusky napísaná vedecká, resp. odborná monografia ukrajinského generálmajora vo výslužbe, právnika a spisovateľa literatúry faktu *Ivana M. Zagorodného Veliteľský štáb Hitlera Werwolf v priestore a čase* je skutočne pozoruhodným čítaním. Najmä ak sám autor tejto nevšednej publikácie za hlavný cieľ jedného zo svojich ostatných literárnych diel faktu považuje úlohu „rozpíť“ všetky bodky nad „i“, vyrozprávať neprifarbenú, ale archívnymi materiálmi potvrdenú pravdu o vinnickom veliteľskom štábe „Werwolf“ a tiež o iných poľných veliteľských štáboch Adolfa Hitlera“. Dielo po prezentovaní úvodnej pasáže textu predstavujúcej v podstate stručný pracovný životopis jeho autora pokračuje predhovorom, vlastne už prvou problémovou časťou, nazvanou Môjmu čitateľovi. Ako vypovedá samotný nadpis, jej text má za cieľ uviesť čitateľa do všeobecnejších súradníc doby, v ktorej Hitler žil. Má heslovito vypovedať o jeho vzťahoch a postojoch k svojmu okoliu a k výraznejším osobám pohybujúcim sa v jeho osobnom a pracovnom prostredí, o procedúrach a motiváciách vedúcich k tvorbe tejto knihy a o miestach a inštitúciách, ako aj o archívnych fondoch, zo zdrojov ktorých autor knihy čerpal potrebné autentické informácie. Sám I. M. Zagorodnij zdôrazňuje skutočnosť, že už jeho predchádzajúce publikácie zaoberajúce sa obdobnou historickou problematikou vyvolali širokú odozvu, ohlas, polemiku a reakciu tak v radoch novinárov, ako aj vedcov, a preto možno prirodzene očakávať rovnaký proces a záujem aj v nadväznosti na vydanie tohto výnimočného slovesného diela. Vráťane kritiky. V texte publikácie autor mapuje jednotlivé ohlasy na predošlé dielo *Ruiny Werwolfa*, na ktoré recenzované dielo v podstate do určitej miery voľne nadväzuje. Formuluje tiež odpovede na vzniknuté podnety a nastolené otázky podložené vecnými argumentmi. Po týchto úvodných partiách textu už autor prikračuje k prvej, všeobecnejšie koncipovanej kapitole recenzovanej publikácie, vhodne a výrečne nazvanej *Revanšizmus a expanzionizmus diktátorov vedúci k vojne*. Jej základný text otvára skúmanú problematiku, začínajúc zovšeobecňujúcim úvodom do skúmanej atmosféry. Aj jej vstupná analýza má preto názov *Historický exkurz*. Autor tu čitateľovi predstavuje na základe štúdia archívnych materiálov kriticky vnímanú dobu vzniku rozličných politicky motivovaných legiend a deformácií skutočností, sústredovaných vo forme náhľadov na rozličné okolnosti a deje prebiehajúce v európskej spoločnosti, osobitne v Rusku, resp. v bývalom Sovietskom zväze, a v Nemecku v počiatočných dekádach 20. storočia, a najmä v období priebehu Veľkej vlasteneckej vojny. V tejto súvislosti Zagorodnij priamo poukazuje na rozličné štatistické disproporcie evidovaných vojnových obetí, ktoré boli počas predchádzajúceho sovietskeho stalinistického režimu tabuizované. V rozpore s vtedajšou vojnového víťaza glorifikujúcou propagandou zdôrazňuje fakt, že len za prvé tri týždne Veľkej vlasteneckej vojny zahynulo 1 milión sovietskych vojakov a 745 tisíc ich padlo do nemeckého zajatia, že počas tejto vojny každý nemecký vojak zabil štrnásť sovietskych. Aká teda bola cena nesporne heroického sovietskeho víťazstva vo vojne, ešte nedávno dlhodobo zamlčovaná?! Na to dnes vari nikto exaktnú odpoveď nepozná. Ved' za Stalina sa oficiálne uvádzalo sedem miliónov sovietskych obetí tejto vojny, za Chruščova dvadsať miliónov a za Gorbačova dvadsaťsedem miliónov obetí tejto dosiaľ najväčšej vojny v histórii ľudstva, ktoré na oltár slobody priniesol sovietsky ľud. Autor tu však tvrdí, že skutočných sovietskych ľudských obetí vojny bolo viac než päťdesiat miliónov! Podotýka súčasne, a to isto správne, že nacistickou okupáciou bola najviac postihnutá Ukrajina. Svoj život obetovali 4 milióny jej civilných občanov a 5 miliónov ľudí bolo odvedených na ťažké otrocké práce do Nemecka. V rokoch 1941 až 1945 táto krajina stratila viac než 18 miliónov obyvateľov,

hoci azda ani toto číslo nemožno považovať za konečné. Za memento je potrebné považovať aj konštatovanie, že počas okupácie Ukrajiny bolo na jej území vybudovaných 106 táborov smrti. Smutne známym sa stal tiež zajatecký tábor v meste Slavut v Chmeľnickej oblasti, kde počas vojny zomrelo 150 tisíc sovietskych vojnových zajatcov. V zajateckom tábore v Konotope ich zahynulo 27 tisíc, v Kremenčugu 37 tisíc, v Chorole 53 tisíc, v Darnici 68 tisíc, v Černigove 24 tisíc, v Dubne 2 tisíc atď. Autor tu uvádza aj ďalšie informácie o materiálnych škodách spôsobených vojnou Sovietskemu zväzu. V ďalšej časti tejto prvej kapitoly publikácie, nazvanej *Služba za službu* sú sústredené nevidané, mnohými aj dnes „ťažko stráviteľné“, avšak autorom osobne zdokumentované poznatky o osobe, živote, pôsobení a činnosti Vladimíra Iljiča Uljanova, zvaného Lenin. A to v širších súvislostiach! Dielo tu tak svojím obsahom zasahuje ešte do obdobia cisárskeho Nemecka, rokov 1914 až 1917 i nasledujúcich po nich, teda v podstate do časov a krútnav 1. svetovej vojny. Dokumentuje tu zárodok vzniku nového vojnového konfliktu na európskej pôde. Deklaruje aj väčšine „východoeurópskeho“ ľudstva doteraz neznáme poznatky o procedúre prípravy Októbrovej revolúcie v Rusku, neskôr nazývanej Veľká októbrová socialistická revolúcia. Vykresľuje tu pútavo najmä podiel a úlohu nemeckej tajnej služby a jej tajného agenta a súčasne ruského revolucionára V. I. Lenina na jej príprave a uskutočnení. Svoje rozprávanie autor dokladuje konkrétnymi citáciami a označením tajných dokumentov nemeckej tajnej služby a iných inštitúcií, vrátane bankových, vierohodne preukazujúcich a rukolapne verifikujúcich takéto, pre laika dokonca až neuveriteľné faktografické údaje. Všetky ale majú svoju originálnu, a teda i neodškriepiteľnú archívnu provenienciu, a teda i hodnotu. Dotýkajú sa napr. aj citlivej otázky financovania ruskej revolúcie, Stalinovej cesty k moci, osoby neskôr popraveného maršála Tučačevského a iných pohlavárov sovietskeho režimu, Kominterny, obsahu a cieľov jednotlivých zjazdov sovietskych komunistov, nacisticko-komunistickej spolupráce, sovietskej stalinistickej zahraničnej politiky a jej zámerov, riešenia „poľskej“ otázky, tzv. pobaltskej politiky, osobitne vzťahov s Fínskom, sovietskych záujmov a zahraničnopolitických cieľov na Ďalekom Východe, špeciálne adresne orientovaných na vzťah Sovietskeho zväzu k Japonsku i Číne a podobne. S niektorými publikovanými závermi autora dotýkajúcimi sa Mongolska a jeho medzinárodnopolitického a medzinárodnoprávneho postavenia, vrátane vojenských otázok a proklamácií, sa však podľa mne tlmočeného ústneho i v recenzovanej knihe vo forme poznámok na margo vpísaného vyjadrenia vlastného názoru nestotožňuje dnes v Budapešti žijúci mongolský genmjr. v. v. dr. G. Cog (s. 24 an.), ktorý v maďarskej metropole v súčasnosti pôsobí ako vysokoškolský učiteľ. Rozpravy v tejto časti diela oboznamujú čitateľa o. i. aj s víziami o doktrínalnej stratégii a taktike J. V. Stalina, ktoré sa snažil uplatňovať počas Veľkej vlasteneckej vojny ako objektívne vhodnej príležitosti na prechod k tzv. svetovej revolúcii. Tlmočil to jasnými slovami „... ak sa agresor pokúsi narušiť naše hranice, prestanú pre nás existovať hranice jeho krajiny“. Pritom sa obe armády, nemecká i sovietska, súčasne metodicky pripravovali na možnosť vedenia vojny na cudzom území.

„Útok na Nemecko začať 12. júna 1941...“ je názov nasledujúcej časti textu knihy. Autor už v úvodnej vete vyjadruje paradoxnosť vtedajšej situácie, že „v septembri roku 1939 sa ZSSR sám označil za neutrálny štát a do júna 1941 roku zabral teritórium s 23 miliónmi obyvateľov.“ Totiž, už na uzavretom, resp. prakticky tajnom zasadaní Politbyra ústredného výboru sovietskej komunistickej strany 19. augusta 1939 bol vlastne prijatý plán prípravy na nastávajúcu vojnu s Nemeckom, ako to načrtoľ sám Stalin. Na tomto širšom pozadí sú potom v texte diela vykresľované reálne vzájomné „provojnové“ kroky uskutočňované na oboch neskorších nepriateľských stranách, ako napr. regrutovanie 18-ročných do sovietskej armády, formovanie trestaneckých útvarov z väzňov GULAG-ov, vybavenie vojakov kovovými identifikačnými medailónmi, veľké presuny vojsk na západ, zintenzívnenie politickej propagandy u vojsk atď. Sovieti sa teda rovnako ako Nemci pripravovali na útok. Obraz o

tom poskytuje autor na viacerých príkladoch, pričom nezabúda na prejavy V. M. Molotova, po Stalinovi druhého najmocnejšieho muža v štáte, a osobitne na osobne zapísané slová zástupcu náčelníka generálneho štábu Vatutina: „Útok Sovietskeho zväzu na Nemecko začať 12. júna 1941 cez Poľsko“. Na túto časť nadväzuje nová, nazvaná Nepriateľ č. 1. Túto tézu vyslovoval Hitler najprv v úzkom, neskôr v čoraz širšom okruhu svojich poslucháčov, pričom mal na mysli Sovietsky zväz. Pripomenuté sú tu viaceré aspekty potvrdzujúce existenciu tejto tézy ako faktu. Vráťane skutočnosti, že už 5. decembra 1940 ríšsky maršal H. Goering, podľa svedectva vtedajšieho genpor. Paulusa, sa prezentoval so zámerom vybudovať v blízkosti ukrajinskej Vinnice filiálny hlavný poľný štáb vodcu Veľkonemeckej ríše Hitlera. Ďalšia, posledná časť 1. kapitoly tejto publikácie má názov Ak by Stalin uveril sovietskym špeciálnym službám.. Má informatívny charakter o výsledkoch práce sovietskej rozviedky, ktorá patrila v 20. a 30. rokoch 20. storočia do okruhu najsilnejších spravodajských služieb sveta, ako aj kontrarozviedky toho obdobia, dotýkajúcej sa možnosti vypuknutia nemecko – sovietskej vojny. Sovietska rozviedka mala aj mimoriadne kvalitnú personálnu a materiálnu základňu. Bola najvýdatnejšie financovanou rozviedkou na svete, v roku 1924 napr. bolo na tieto ciele vynaložených 3 mld. zlatých rubľov. V texte sú vymenovaní aj sovietski rozviedčiaci účinne pôsobiaci v systémoch Wehrmachtu a v diplomatických štruktúrach Nemecka a ich pôsobenie vo „firme“.

V druhej kapitole knihy nazvanej Záhadná výstavba neďaleko Vinnice sú prezentované okolnosti výberu a budovania poľného veliteľského štábu nacistického vodcu A. Hitlera. Autor uvádza, že pre Hitlera a najvyššie velenie Wehrmachtu bolo vybudovaných šestnásť podzemných veliteľských stanov s rozličnou veľkosťou a vybavením, pričom ešte v závere vojny neboli dokončené ďalšie štyri takéto zariadenia. Hitler pritom navštívil iba šesť vtedy existujúcich priestorov tohto poslanca, typu a určenia, pričom v nich pobudol niekoľko dní alebo iba jediný deň. Informácie o ich výstavbe sa zachovali v denníkoch hlavného stavbyvedúceho Sigfrieda Schmelchera, šéfa nemeckej vojenskej stavebnej organizácie Todt, ktoré sú uložené v Nemeckom spolkovom archíve. Z nevyhnutnej potreby byť bližšie k frontu, po uvedení si krachu tzv. bleskovej vojny, vznikla aj myšlienka vybudovať na Ukrajine filiálku hlavného stanu, Wehrwolf. Začiatkom septembra 1941 komisia špecialistov na čele s hlavným adjutantom Hitlera generálmajorom Schmundtom preto rozhodla o vybudovaní filiálky poľného hlavného veliteľského stanu Hitlera medzi obcami Strižavka a Kolo – Michajlovka, v lesnom masíve severne od Vinnice. Autor v tejto kapitole popisuje celý proces prípravy tejto stavby a jej realizáciu. Zaoberá sa aj inými poľnými sídlami nacistického vodcu. Zároveň ich aj porovnáva. A to tak celkovo, ako aj z hľadiska času budovania, použitých stavebných materiálov, využitia technológií, ich rozlohy, vybavenosti, vnútorného rozloženia, ochrany, materiálových nákladov, využitej pracovnej sily atď. Podotýka súčasne, že Hitlerov východopruský hlavný stan Wolfschanze bol vlastne vzorom pre menší ukrajinský Wehrwolf. Ním sa prirodzene zaoberá veľmi podrobne a svoje tvrdenia autor dokumentuje pramennými materiálmi. Ďalšiu časť tejto kapitoly nazval Aký osud postihol sovietskych vojnových zajatcov stavajúcich Wehrwolf? Totiž, na jeho budovaní sa podieľalo najprv vyše tisíc sovietskych vojnových zajatcov zapojených najmä do ťažkých výkopových prác, stavebných a iných pomocných činností, pričom postupne ich počet narastal a dosiahol niečo vyše 12 tisíc. Časť z nich postrelali, väčšinu odvliekli na práce do Nemecka. Hladom, chorobami a telesným opotrebovaním zomrelo vyše dvoch tisíc ľudí. Mŕtvych zajatcov pochovávali do obilných jám pri obci Kolo – Michajlovka. Do robôt boli zapojení aj dedičania, za prácu im však Nemci platili. Najkrajšie vybrané najmenej 18 a najviac 20-ročné, slobodné a gestapom preverené Ukrajinky vybrané z oboch obcí, pochádzajúce z nekomsomolských a z nekomunistických rodín, ktorých bolo napokon tridsať, využívali po dostavaní Wehrwolfu na rozličné služby vo vnútri zariadenia. Boli zaviazané prísnu povinnosťou mlčanlivosti.

Tretia kapitola knihy sa nazýva Bezpečnosť Wehrwolfä nadovšetko. Autor sa v nej orientuje na technické, organizačné a personálne otázky zabezpečenia okolia miesta a najmä samotného poľného betónového sídla Hitlera. Priblihuje aj pokusy o organizovanie partizánskeho hnutia orientovaného na zavraždenie Hitlera, obeť miestneho židovského obyvateľstva, ktoré padlo na margo „vyčist'ovacích“ univerzálnejších nacistických represívnych akcií voči tzv. podozrivým obciam atď. Niektoré dediny boli vysídlené, ako napr. Majdan – Bobrik či Bruslenov. Nám treba ako memento pripomenúť, že tieto zločiny, ako aj ich konkrétnych aktérov autor v tejto časti diela priamo identifikuje, pomenúva. Aj drancovanie týchto obcí. Aj jeho obeť, ak sa pobúrení ľudia Nemcom sprotivili. Vo štvrtej kapitole „Wehrwolf vzkriesil Mata Hari z Lipoveckého újezda“ popisuje autor až neuveriteľné životné osudy Márie Nikolajevny Litorskej, bývalej šľachtickej, neskôr dvojitej agentke. Žene záhadnej, pôvodne gestapu podozrivej, neskôr neoceniteľnej. V nasledujúcej piatej kapitole s výstižným názvom Od hlavného stanu k hlavnému stanu je podrobne popísaný počet a dĺžka trvania Hitlerovho pobytu v jednotlivých filiálnych veliteľských hlavných bunkroch. Už prvá jej časť je totiž označená opytovacou vetou Koľkokrát prišiel Hitler do Wehrwolfä? Okrem štatistických údajov autor priblihuje súčasne aj atmosféru panujúcu v tomto prostredí počas pobytu Hitlera medzi svojimi najbližšími spolupracovníkmi v tzv. poľných podmienkach. Bol to už čas konfrontácie a nedôvery... Na tomto pozadí vyznievajú otrasne výpovede autora o okolnostiach pôsobenia Nemcov na Ukrajine a jeho dôsledky počas vojny.

V šiestej kapitole nazvanej Pokusy o atentát na Hitlera: prečo fúdera nezlikvidovali vo Werwolfä? ponúka autor analýzu príčin a okolností, ktorými metodicky hľadá odpoveď na v úvode si položenú otázku. Kapitola je informačno-konfrontačná a vari tiež preto i mimoriadne zaujímavá... Predposledná siedma kapitola knihy „Čo podrylo Hitlerovo zdravie: rádiácia vinnických granitov alebo Parkinsonova choroba?“ je gradáciou myšlienkových pochodov a záverov završujúcou komplexný pohľad na širšie chápanú problematiku spracovanú v tejto monografii. Záverečná ôsma kapitola knihy Jazyky Werwolfä predstavuje popis prípravy procesu a samotnú realizáciu zániku Hitlerom využívaného ukrajinského filiálneho veliteľského poľného stanovišťa pri Vinnici v závere Nemcami azda zákonite prehratej sovietskej Veľkej vlasteneckej vojny. Zároveň sa autor knihy kriticky zaoberá rekonštrukciou polemických variantov jeho súčasného a budúceho využitia. Po záverečnej kapitole nasleduje doplnujúca časť monografie, v ktorej sú priložené archívne materiály a iné fotodokumenty. Prostredníctvom nich je možné virtuálne vniknúť do vnútra jednotlivých priestorov tohto vojenského zariadenia a aj do jeho vtedajšieho života. Upútajú aj nákresy, mapky a plány, tiež iné dokumenty, vrátane donedávna tajných, ako aj porovnávacie údaje Werwolfä s ostatnými Hitlerovými zariadeniami tohto typu, popisy jednotlivých objektov atď. Monografiu dotvárajú základné biografické údaje o Hitlerovi najbližších spolupracovníkoch. Autor sa prirodzene nevyvaroval aj niektorých chýb, napr. uvedenia šľachtického rozlišovacieho slova „von“ v priezvisku generála poľného maršala Fridricha Wilhelma Paulusa. Známe totiž je všeobecne, že tento Hitlerov poľný generál, svojho času veliteľ pri Stalingrade porazenej 6. armády Wehrmachtu, šľachticom nikdy nebol. Napokon, kniha okrem obligátneho obsahu prezentuje čitateľovi aj súpis použitej literatúry.

*plk. prof. JUDr. Jozef Králik, CSc.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra verejnej správy a verejných financií
e-mail: jozef.kralik@minv.sk*